

FIGÜRATİF SERAMİK HEYKELLERDE TUZ PIŞİRİMİ ETKİLERİ

SALT FIRING EFFECTS ON FIGURATIVE CERAMIC SCUPLTURES

Doç. Kaan CANDURAN ^a

^a Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, kcanduran@gmail.com

Özet

Dünya sanat tarihinde binlerce yıllık geçmişe sahip olan figüratif heykeller, seramiğin sanat malzemesi olarak kullanılmaya başlaması ile figüratif seramik heykel alanında da uygulanmaya başlamıştır. İnsan, çevresini betimlemeye başlayarak farklı malzemeleri şekillendirmiş, bazen süs bazen de dini amaçla figüratif heykeller yapmıştır. Figürün sanat objesi olarak kullanımı, sanat tarihi boyunca farklı üsluplarda ve farklı malzemeler ile karşımıza çıkmaktadır. Seramiğin fonksiyonellikten uzak, salt sanat malzemesi olarak kullanılmaya başlanması ile sanatçı farklı renk, doku ve teknik özellikleri olan bir malzeme ile tanışmıştır. Geleneksel seramik pişirim tekniklerinden biri olan tuz pişirimi, diğer pişirim tekniklerinden farklı renk ve doku özelliklerine sahip olduğu için birçok seramik sanatçısı tarafından tercih edilen bir yöntem olmuştur ve figüratif seramik heykellerde sıkça uygulanmıştır. Bu pişirim, seramik sanatçıları tarafından aktarılmak istenilen ifade doğrultusunda sıkça kullanılmış, geleneksel özelliklerinin kullanımı yanında renklendirici oksitler ile ve astarlarla geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Figüratif, Seramik, Heykel, Tuz Pişirimi

Abstract

Figurative sculptures that had thousands of years past in the world art history began to be implemented in figurative sculpture field when ceramic began to be used as an art material. Since human started to describe his/her environment, he/she has done figurative sculptures sometimes for an ornament, sometimes for a religious purpose by shaping of different materials. Using a figure as an art object fronts us with different styles and different materials during art history. Artist met a material that had different color, tissue and technical features from the beginning of using ceramic as an art material that was far away functionality. Salt firing becomes a firing type choosen by a lot of ceramic artists and it is often implemented in figurative ceramic sculptures, because it is one of the traditional ceramic firing technics that has more different color, tissue and technical features that the other ceramic firing technics. This firing is often used for the notification wanted to be given by ceramic artists and it is developed with colorant oxides and slips as well as its traditional features.

Keywords: Figurative, Ceramic, Sculpture, Salt Firing

1. Giriş

İnsan ve hayvan figürleri, Paleolitik çağdan beri bir anlatım aracı olarak kullanılmıştır. Erken dönemde estetik tercihlerden uzak, din ve sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda resimsel ve üç boyutlu olarak kullanılsa da, günümüze kadar farklı dönemlerde farklı akımlara hizmet eden bir ifade türü olmuştur. İnsanoğlunun gelişimi devam ettiği sürece, figür, primitif yapıdan gerçekçi yapıya, soyut kullanımından anlatımcılığa ifade çeşitliliğini geliştirerek sanatçı tarafından vazgeçilmez bir eleman olacaktır.

“Tarih öncesi çağlardan başlayarak yaşadığımız modern çağa kadar sanatın en önemli konusu insan biçimi olmuştur. İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren çevresini ve kendisini gözlemler ve yaşantısı boyunca kendisine benzeyene yakınlık duyar. Çevresini ve kendi görselliği dışındakileri anlamlandırmada her zaman kendi varlığını ölçüt olarak kullanır. İnsan figürü betimlemeleri farklı zamanlarda, farklı toplumların sanatlarında, farklı anlayışlarla işlenegelmiştir. Günümüze kadar gelişen ve büyük değişiklikler gösteren figüratif anlayış geleneği hala insanın sıklıkla işlediği bir sanatsal dışavurum ögesi durumundadır.” (Onur Erman, 2008: 50)

Figüratif heykeller plastik sanatlarda çeşitli malzemeler ve teknikler ile çalışılmıştır. Dönemin özelliğine göre, bazı malzeme ve tekniklerle yapılan uygulamalar daha değerli olarak tanımlanmış ve daha sık uygulanmıştır. Seramiğin figüratif heykel çalışmalarında bir malzeme olarak kullanımına 19.yüzyıl başlarından itibaren rastlanmaktadır. Figüratif heykeller kimi dönemlerde sosyal ve kültürel yapıya bağlı olarak din ve devlet adamlarının etkisinde kalmış, birtakım kurallar ile kısıtlanmıştır. Bazen de din tarafından yasaklanmıştır.

Örneğin Arkaik dönemde, kültür, din ve inanışlar, toplum ve savaşlar gibi birçok konuda eser üretilirken “...figürler belli kişileri temsil ederler. Figürlerin büyüklükleri toplumdaki mevki hiyerarşisine göre çalışılmıştır.” (Atalay ve Dolmacı, 2012: 912)

20. yy sonrası, varlığı benimsenmiş figür kullanma eğiliminden uzaklaşmaya başlanmış, yeni dünya düzeni ile figür, eserlerdeki gerçekçi ortamdan kurtarılıp yeni mekan ve ifadelerle farklı formlarda sanata girmiştir. Aydınlanma çağından itibaren yaşanan yenilikler, savaş ve bunalımlar, endüstrinin getirileri sayesinde 20 yüzyıl sonuna dek süregelen gerçekçi figüratif tasvir anlayışı, yerini soyutlamalara ve yeni ifade biçimlerine bırakır. Soyutlama ile sanatçı, bir temadan yola çıkıp kendi içsel dünyasını ve düşüncesini şekillendirebilir.

Modernizm ile özgürleşme yoluna giren sanat, heykelde de kendini göstermiştir. Bu dönemden sonra yeni anlatım olanakları, teknik ve malzeme arayışları bakımından niteliği artırmıştır. Sanat içinde daima var olan figüratif uygulamalar, farklı malzemeler ve farklı anlatımlar ile yeni yaklaşımlara yönelmiştir. Sanatçı için malzemenin çeşidi, her zaman anlatımı kolaylaştıracak ve destekleyecek bir araç olmuştur.

Gelişen teknoloji ve değişen anlayışlar farklı dönemlerde sanatçılara farklı malzeme çeşitliliği sunmuştur. En eski şekillendirme malzemelerinden biri olan kil, Art and Craft hareketine kadar öncelikle fonksiyonel anlamda kullanılmıştır. Seramik kilinin bir sanat malzemesi olarak kullanılmaya başlanmasıyla sanatçılar için yeni bir malzeme ve duyarlılık ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte geleneksel ve fonksiyonel kullanımın yanında sanatçılar için yeni bir ifade aracı oluşmuştur. Seramiğin sanat malzemesi olarak kullanılmaya başlanması ile başta heykel olmak üzere diğer sanat alanları ile yeni bir etkileşimi başlamıştır. Primitif dönemlerde tinsel amaçla yapılan, tanrıyı betimleyen insan ve hayvan figürleri fonksiyonellikten uzak seramik heykellerin temelini oluşturmaktadır. Kendine özgü dokusu,

rengi ve uygulama karakteri, seramik malzemeyi bütün sanatçılar için ilginç kılmıştır. Birçok ünlü ressam ve heykeltıraş tarafından kullanılmaya başlanan seramik de düşüncenin ifade bulmasında kullanılan vazgeçilmez sanat malzemeleri arasındaki yerini alır.

Sanat tarihi boyunca figüratif heykelle gösterilen ilgi, seramik sanatçıları arasında da yaygındır. Birçok yaratıcı şekillendirme, pişirme ve renklendirme olanaklarına sahip olan seramik sanatında, birçok sanatçı tarafından farklı yöntemlerde çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Kısıtlayıcı teknik özelliklerin yanında diğer malzemelerde bulunmayan renk ve doku özellikleri sanatçılar için bu malzemeyi çekici kılmıştır.

“Figüratif seramik tarihi hem çok eski çağlara dayanması hem de malzemenin tabiatındaki sınırlılıklar ile özdeşleşmiştir. Kil her zaman işlenebilir, zengin ve özünde bağımsız olmasıyla avantajlı olmuştur, ancak heykel amaçlı kullanıldığında bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir.” (Moon, 2008: 18)

Şekil 1. Christyl Boger, Tuz sırlı figür

Seramik sanatındaki figüratif heykeller incelendiğinde yurtdışında ve ülkemizde sayısız örnekler rastlanmaktadır. Örnekler incelendiğinde kullanılan kilin, sırn ve pişirim tekniğinin sanatçının vermek istediği mesaj için önemli birer eleman olduğunu görüyoruz. Formdaki renk ve doku içerik ile uyum sağlamaz ise sanatçının teması doğrultusunda aktarmak istediği ifade amacına ulaşmayabilir. Örnek olarak porselen çamuru, figüratif heykel uygulamalarında kullanıldığında beyaz rengi ile bir anlamda kaliteyi ve saflık duygusunu pekiştirebilmektedir. Farklı bir figürde kullanılan beyaz sır ve Raku pişiriminde elde edilmiş redüksiyon siyahı, zıtlıkları niteleyerek içeriği destekleyebilmektedir.

“Nihayetinde birçok sanatçı insan figürünü kendi deneyimlerini aktarmakta araç olarak kullanmaktadır. Bazıları geçmiş toplumlara bakarken birçoğu kendi duygularına odaklanır, diğerleri estetik bir bakış açısıyla yola çıkar, sıklıkla politik bir gündem saptanmış olur ya da çağdaş toplum üzerine bir düşünce açığa çıkarılır. Geçmişte de insan figürü veya başı fonksiyonel bir hizmet ile bağdaştırıldığında, asaletin, mizahın acımanın, taşlamanın, seksüel anlatımın, korkunun ve trajedinin aşırı duyarlılığını taşımıştır. Moda, ilgi ve bağlam konusunda farklılıklar gösterse de derinde yatan insan olmanın özelliklerinden dolayı, bunlar bugünün seramiğinde de bulunmaktadır.” (Aktaran: Şölenay ve Korkmaz, 2007: 102)

Filiz Çimen'e göre, "her ne kadar sanatçılar eserlerini oluştururken farklı sebeplerle figüre yöneldiler de, eserle verilmek istenen temel unsur duygudur. Bir seramik sanatçısı kullanacağı çamuru, bir heykeltıraş taşı veya mermeri, bir ressam boyalarını kullanırken onlara vereceği biçim ve yükleyeceği duygu ile dopdoludur. Plastik sanatlarda olduğu gibi sahne sanatlarında ve sözlü sanatlarda da durum aynıdır. Müzisyen, duygularıyla seslere biçim verirken, edebiyatçı sözlere biçim vermektedir. Yani hepsinde olan şey, aslında ruhun maddeye dönüşmesidir." (Çimen, 2010: 305)

Şekil 2. Ian Gregory Tuz sırlı figür

Seramik sanatçısı, yeni teknolojileri ve teknikleri uygulamalarında kullanabildiği gibi, zaman zaman geleneksel tekniklere dönüş yaparak günümüz anlayışı ile geleneksel yöntemleri harmanlayarak uygulamalarına çağdaş yorumlar katar. Geleneksel seramik pişirim tekniklerinden biri olan tuz pişirimi, renk ve doku özelliklerinden dolayı günümüzde sanatsal uygulamalarda sıklıkla kullanılan pişirim tekniklerinden bir tanesidir.

"Renk ve doku sanatçının eserini yaratırken yararlandığı tasarımın estetik değerlerindedir. Eserin renk ve dokusu onu sıcak veya soğuk, itici veya çekici kılmakla beraber aynı zamanda anlamını da güçlendirmektedir. Renk, form ve doku birbirlerini tamamlarlar. Seramik form üzerindeki soğuk renkler ve sivri çıkıntılardan oluşan dokular forma iticilik verirken, sıcak renkler ve yumuşak dokular formun çekiciliğini artırmaktadır. Tuz sırlarında farklı hammaddeler ile hazırlanan renkli astarlar seramik sanatçısı için geniş renk ve doku yelpazesi oluşturmaktadır." (Canduran, 2007: 102)

Şekil 3. Lydia Dwight, Tuz sırlı figür

Janet Mansfield tuz pişiriminin ilk kullanımını şöyle anlatmaktadır: “Almanya’nın Siegburg yöresinde bulunan çömlekçiler Stoneware kilini 13. yüzyıl sonları 14.yüzyıl başlarında geliştirmiş ve buna uygun sırları özellikle de tuz sırlarını 15.yüzyıl da kullanmaya başlamışlardır”. (Mansfield., 1991:46)

Tek pişirimle sırlı yüzey elde etme özelliğinden dolayı kısa sürede birçok Avrupa ülkesinde endüstriyel olarak kullanılan bir pişirim tekniği olmuştur. Tuz sırlarında, sır ayrıca hazırlanıp bünye üzerine uygulanmaz. Tuz, seramik bünyede bulunan sodyum ve ısının bir arada gerçekleştirdiği kimyasal reaksiyon ile seramik bünye üzerinde doğal bir sır tabakası oluşur. Tuz pişiriminde oluşan sırlar şeffaf sırlardır ve uygulandıkları seramik bünyenin içinde bulunan oksitlere göre renk almaktadırlar.

Seramiğin bir sanat malzemesi olarak kullanılmaya başlanması ile tuz pişirim tekniğini uygulayan sanatçılar, geleneksel kullanımdan çok daha ileri giderek bu tekniği geliştirmişlerdir. Renk seçeneklerini arttırmak için, kullanılan bünyeye renklendirici oksitler katılmış ayrıca renkli astarlar uygulanmıştır. Pişirim için fırında kullanılan yakıtın verdiği efektleri arttırmada gaz ve mazot gibi farklı yakıtlar denenmiştir.

Şekil 4. Gerard Bignolais, Tuz Sırlı Figüratif Seramik Enstalasyon, 1997

Figüratif seramiklerin gelişim sürecinde anlatıldığı gibi gerçeklik ve değişkenler sanatçıyı sorgulamaya iter. Bu sorgulama ile bebek figürü parçalanıp, bölünüp, yeniden kurgulanmış, başka ifade biçimleriyle sunulmuştur. Bu yeniden kurgulama sürecinin renk ve doku ile bütünleşmesi, eserde anlatılmak istenilen bildirim desteklenmesi için tuz pişirimiyle oluşturulan dokular ve renk kullanılmıştır.

Şekil 5. Kaan Canduran, Tuz Sırlı Figür

Bir oyuncak bebek formundan yola çıkılarak tasarlanmış olan bu çalışmalarda da insan yaşamından izler görülebilir. Masumiyetin gerçekliği ve yaşamdaki değişken yeri sorgulanmakta, masumiyeti aktarmada araç olarak görülen oyuncak, seramik malzeme ile parçalanıp kilin doğal dokusunda yeniden kurgulanmaktadır. Oyunağa yüklenen anlamla, duyguların doğası kilin doğallığı ile bütünleştirilmekte, başkalaştırılmaktadır. Parçalanan, kesilen, geometrik biçimlerle yeniden kurgulanan çamur organlar, fırın ortamının doğal ve sürprizli efektlerine bırakılmakta, tuz ve külün yarattığı rastlantısal yüzeylere dönüşmektedir.

Şekil 6. Kaan Canduran, Tuz Sırlı Figürler

Seramiğin doğallığı, oyuncak bebeğe yüklenen anlamı aktarmada araç olsa da; masumiyet, kompozisyonla parçalanmakta ve yeni bir form almaktadır. Ortaya çıkarılan bu yeni yapı, fırının sunacağı ortama bırakılmakta, tuzla kaplanarak duyguların parçalandığı parlak bir sanat objesine dönüşmektedir.

Ruhu maddeye dönüştürmede araç olan kil ve tuz, seramiğin doğasında birleştirilmiş, insana özgü en önemli duygunun kurgusuna ve aktarımına olanak tanımıştır. Tuzun seramik yüzeyde oluşturduğu parlak ve dokulu sır etkisi, temanın doğal ve duygusal anlayışını kompozisyon ve renkle ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; Paleolitik çağdan beri süregelen figür şekillendirme anlayışı, çağdaş sanatta yerini primitif şekillendirmeden primitif duygulara ve yeni sorgulamalara bırakmıştır. Soyut veya gerçekçi figüratif anlatımla insana özgü duygular, imgeler ve formlara dönüştürülmüştür. Figüratif seramik heykellerde tuzun oluşturduğu doğal sır etkisi yapay renklendiricilerde bulunmayan sıcaklığı ve uyumu sağlamaktadır. Her ne kadar pişirim sürecinden kaynaklanan kısıtlayıcı teknik özellikleri olsa da, seramik, sanatçılar için sınırsız renk ve doku çeşitliliği sunmaktadır.

Kaynakça

- Mansfield, J. (1991).** The Full Flavor of Salt, *Ceramics Monthly*, Cilt:31 (Sayı:13) 46
- Onur Erman, D. (2008).** Türk Seramik Sanatında İnsan Figürü Kullanımının Gelişim Süreci, *Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi, Sayı 1 (Mart)* 48-63.
- Atalay, M., Dolmacı, M. (2012).** Arkaik Dönem Heykellerinin Modern Sanatçılarda Etkileri ve Plastik Eserlerde Kullanımları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 1 (Sayı 1)*, 909-919
- Şölenay, E., Korkmaz Öz, T. (2007).** Günümüz Seramik Sanatında Kadın Figürlü Seramikler, *IV. Uluslar Arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri: 26-28 Kasım 2007 – Eskişehir: Bildiriler* (s. 97-103). İstanbul: TSD Yayınları.
- Çimen, F. (2010).** Sanat Eserlerinde Korku İmajı Ve Korku Duygusu Yenebilmede Sanatın Rolünün İrdelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.9 (S.31)* 295-309.
- Canduran, K. (2007).** Kil Ateş ve Tuz, *Seramik Federasyonu Dergisi Seramik Türkiye, No:23 (Kasım-Aralık)*, 102-107.
- Moon, D. (2008).** Liz Williams TheFigure in Clay, *Ceramics Art and Perception, No.73*, 17-22.

Resimler

Şekil 1. Christyl Boger,
http://public.media.smithsonianmag.com/legacy_blog/boger_waterwings.jpg (Erişim: 14.04.2014)

Şekil 2 .Ian Gregory,
<http://www.ian-gregory.co.uk/profiles.html> Erişim: 12.04.2014

Şekil3. Lydia Dwight,
<http://www.vam.ac.uk/content/articles/p/poems-about-the-v-and-a-little-song-by-deborah-tyler-bennett/> Erişim: 10.04.2014

Şekil4. Gerard Bignolais
Flynn, Michael. (2002). *Ceramic Figures A Directory of Artists*, Londra: A&C Black Publishers, s.20.

Şekil5. Kaan Canduran

Şekil 6. Kaan Canduran